

En Dysse i Sydvestjylland.

Af Christen Leif Vebæk.

I Februar 1943 modtog Nationalmuseet fra Bibliotekar *J. E. Tang Kristensen*, Esbjerg, Meddelelse om, at man i en overpløjet Høj paa Gaardejer *Hans Svenningsens Mark* i *Skads* (Skads Sogn og Herred, Ribe Amt) ved Markarbejde var stødt paa en stor Sten, der kunde se ud som Overliggeren paa en Dysse¹). Da Dyssekamre, og i det hele taget Storstensgrave, er sjældne i Sydvestjylland, var Fundet af stor Interesse, og en nærmere Undersøgelse blev besluttet. Af forskellige Grunde kunde den ikke finde Sted med det samme; men i Marts 1944 foretog Forfatteren til nærværende Arbejde paa Nationalmuseets Vegne en Udgravning i Højen, hvorved der afdækkedes et smukt, urørt Dyssekammer, det hidtil eneste bevarede, der kendes i denne Del af Landet. I Gravningen deltog Gdr. Svenningsen og dennes Søn, der begge ydede et værdifuldt Arbejde og viste megen Interesse for Undersøgelsen og Bevaringen af det sjældne Oldtidsminde.

Højen fremtraadte før Undersøgelsen som en stærkt udpløjet lav Høj, 22—25 m i Diam., 1,4—1,5 m høj. Et Par m N. Ø. for Højcentrum var afdækket et Stykke af Overliggeren, der kun var dækket af ca. 20 cm Jord. Udgravningen foretoges derefter saaledes, at Jorden over og omkring Dyssen blev gravet bort

til en Dybde af ca. 0,5 m over Undergrunden, omtrent i en Cirkel, saa det bortgravede Stykke foroven maa^sler ca. 9 m i Diam., forneden kun ca. $3\frac{1}{3}$ m, idet Siderne blev skraat afgravet.

Fig. 1. Overliggeren afdækket, set fra Vest.

Dyssekamret, der var omgivet af en svær Pakning af Haandsten, som blev fjernet ved Udgravningen, er rektangulært, sat af 4 svære Kampesten og dækket af en meget stor Overligger; Orienteringen er omtrent Nord-Syd. Side- og Endestenene er stillet temmelig skraat mod hinanden, med Hældning indad, saa de foroven støder direkte op til hinanden, undtagen i det S. Ø. Hjørne, medens der er store Mellemrum forneden, der delvis er udfyldt med mindre Sten. Ved denne Konstruktion er Kammerets Fladeareal foroven $1,00-1,05 \times 0,70-0,75$ m, medens det

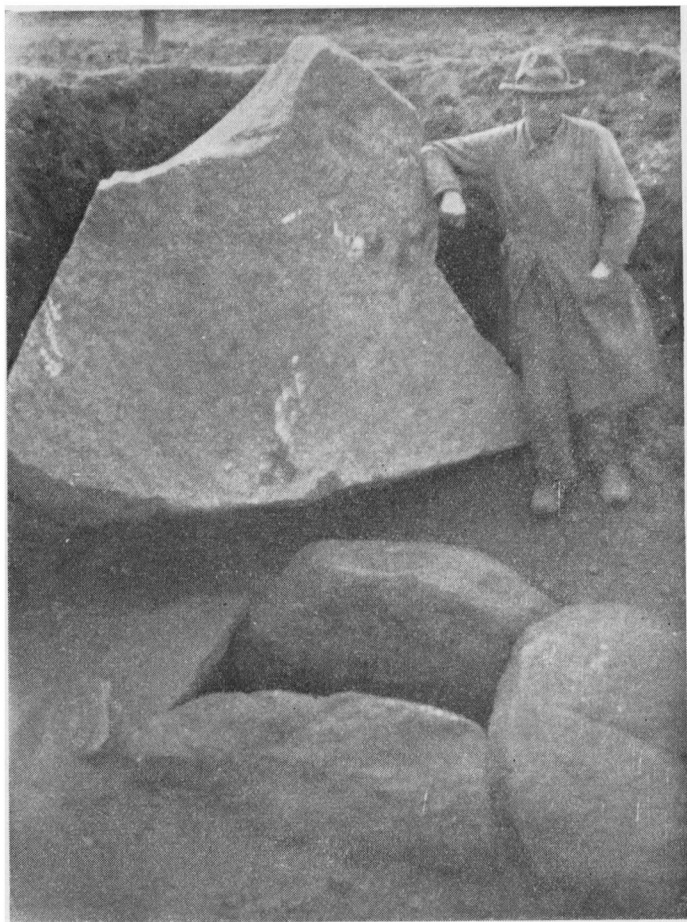

Fig. 2. Overliggeren løftet af Kammeret.

forneden maaler ikke mindre end $2,00-2,15 \times 1,15-1,35$ m, Kammerets Dybde andrager $1,10-1,20$ m; men noget skarpt Skel mellem Undergrund og Gravfyld kunde dog ikke konstateres. I Forhold til det omgivende Terræn ligger Dyssen en lille Smule for-

sænket i Undergrunden, 0,10—0,20 m. Hvad de enkelte Sten angaar, der udgør Dyssens Sider og Ender, saa er den nordlige en meget svær, afrundet Kampesten; noget mindre, men iøvrigt af samme Karakter er den vestlige Sten. Den østlige er en stor flad Sten, og endelig er den sydlige en ligeledes flad Sten, men noget tykkere. — Medens de 3 første Sten alle er omtrent lige høje (1,10—1,20 m), er den sidste noget lavere, 0,75—0,80 m. Overliggeren er en meget stor, men temmelig flad Kampesten, hvis ene Side — den, der hviler paa Bærestenene — er omtrent plan; dens Form, regnet efter den flade Side, er nærmest trekantet; største Længde og Bredde andrager ca. 1,80 m, Tykkelsen 0,40—0,65 m. Overliggeren hvilede direkte paa de tre høje Bæresten, saa der var en Aabning mellem Overliggeren og den lave Endesten i Syd. Dette Mellemlum var udfyldt med mindre, fortrinsvis flade Sten, ligesom der til Tætning af Kammeret andre Steder, særlig ved Hjørnerne, var anvendt mindre Sten, de fleste flade. Ved Restaureringen af Dyssen er ingen af disse Sten anvendt, saa man nu er i Stand til at se direkte ned i Kammeret, dels gennem Aabningen i Sydenden, dels ved Hjørnerne.

For at kunne undersøge Kammeret var det nødvendigt at løfte Overliggeren op. Dette meget vanskelige Arbejde blev udført af Falcks Redningskorps i Esbjerg, hvis Chef, Stationsleder *E. Havemose*, viste den store Velvilje vederlagsfrit at stille en Kranvogn med to Mand til Disposition. Det var et højtideligt Øjeblik, da den mægtige Sten hævedes op og man kunde kige ned i Kammeret, der havde ligget dækket og urørt i 4000 Aar. Forhaabningerne om et interessant Fund nede i selve Kammeret, i Form af Skeletdele og Gravgoods, blev desværre beskæmmet. I den

Fig. 3. Det tømte Kammer, set fra Syd.

Jord, der fyldte Kammeret næsten til Overliggeren, fandtes intet Spor af noget Skelet; alle organiske Rester var forlængst hensmuldret. Der var heller intet Gravgoods; har der været medgivet den Døde — eller

de Døde — nogen Gravgaver, maa disse have bestaaet af forgængelige Ting, som Sager af Skind eller Træ. Der fandtes dog Oldsager i Kammeret, nemlig 13—14 smaa Lerkarskaar af 2—3 Kar; de laa spredt i Fylden, særlig i den nederste Del. Disse Skaar kan med Sikkerhed dateres til Yngre Stenalder, og de tilhører uden al Tvivl ogsaa Megalithkulturen (Storstensgravenes Kultur); men en nærmere Datering synes det ikke muligt at give med Sikkerhed. Rundt regnet kan Dyssekamrets Alder sættes til godt 4000 Aar.

Da det af forskellige Aarsager ikke var muligt at faa lagt Overliggeren paa Plads med det samme, blev den staaende i Udgravningen ved Siden af Kammeret. Imidlertid blev den desværre af nysgerrige væltet ned over Kammeret, hvorved der dels gik et Hjørne af Overliggeren, dels blev den sydlige Endesten trykket ned i Graven. Atter traadte Falck i Esbjerg beredvilligt til og sørgede for, at Overliggeren blev løftet op igen, Endestenen rettet op og Overliggeren derefter paa ny lagt paa Plads, hvorefter Dyssen skulde staa helt sikkert igen. Den Jord, der var opgravet omkring Dyssekamret, er benyttet til at forhøje selve den omgivende Jordhøj med ca. 0,5 m, dog saaledes, at det forhøjede Parti har en Diameter paa 15—16 m, hvad der formodentlig ogsaa svarer nogenlunde til den oprindelige Højs Omfang. Senere har Gdr. Svensningsen sørget for, at Højen er blevet tilsaaet med Græs, hvorefter det smukke Oldtidsminde — der er blevet sikret gennem en tinglyst Fredningsdeklaration i Overensstemmelse med Fredningsloven — vil være tilgængeligt for Besøgende.

Skads-Dyssen (Nr. 1 paa Kortet, Fig. 7) er, som anført, det eneste bevarede Dyssekammer, der kendes

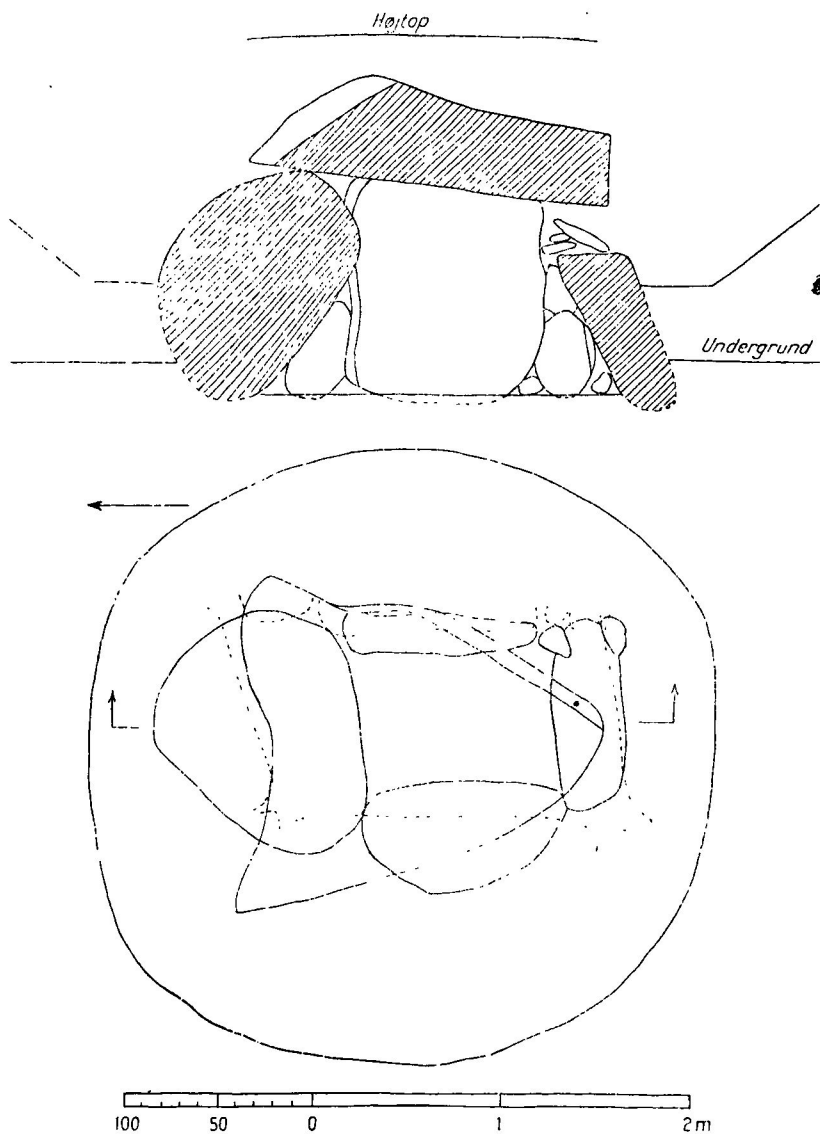

Fig. 4. Snit og Plan af Dyssen.

i Sydvest-Jylland, d. v. s. fra Skernaa til Kongeaaen og fra Vesterhavet til en Linie nord-syd omtrent fra Sdr. Felding over Ansager og Holsted. Der kendes dog yderligere et lille Antal Dysser indenfor Omraa-

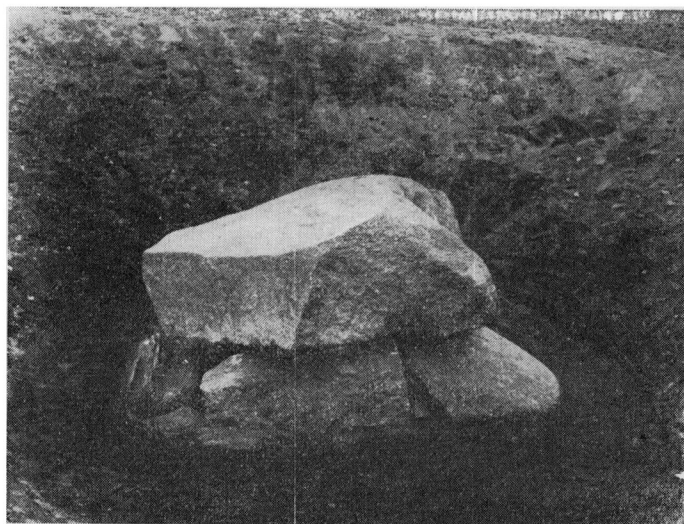

Fig. 5. Dyssen med Overliggeren atter paa Plads.

det; men de er alle sløjfet. Disse Dysser — ialt 6 — samler sig, med Skads-Dyssen, til en lille Megalith-Bygd paa Esbjerg-Varde Egnen, Nord for dette Omraade findes en noget større Bygd med Storstensgrave i Egnen øst for Ringkøbing, omkring Ølstrup og syd-øst herfor;²⁾ men bortset fra disse to Omraader findes der i Vestjylland, fra Limfjorden til Kongeaaen, kun et Par Grave, der tilhører Megalithkulturen, nemlig længst mod Nord, i Lemvig-Struer Egnen.

Ikke mindre end 3 af Dysserne paa Esbjerg-Varde Egnen har ligget i Jerne Sogn (Nr. 2—4 paa Kortet).

De to af disse — om hvilke Oplysningerne iøvrigt er noget usikre; i det ene Tilfælde drejer det sig muligvis om en Jættestue — er sløjfet for mange Aar siden; Resterne af den 3. der synes at have været af samme Type som Skads-Dyssen, kom for Dagen 1939 ved Vejarbejde og blev undersøgt af Lærer *H. K. Kristensen*, Lunde, med Assistance af Rektor og flere Lærere ved Esbjerg Statsskole.³⁾ Ikke langt fra Jerne-Dyserne har der ligget et Kammer ved *Sønderris i Guldager Sogn* (Nr. 5), fundet 1928 og opmaalt af Nationalmuseet, men senere sløjfet. I *Gunderup i Aarre Sogn* har ligget en Langdysse med 2 Kamre, ødelagt 1927 (Nr. 6); det lykkedes dog Nationalmuseet at faa foretaget en delvis Undersøgelse, inden Kamrene blev helt fjernet. Endelig haves der Oplysning om et forlængst forsvundet Kammer, der har ligget i *Jegum, i Janderup Sogn* (Nr. 7).

M. H. t. den nærmere Datering af disse Dysser er vi, som ved Skads-Dyssen, daarligt stillet, idet der kun kendes Oldsager fra de to: *Jegum* og *Gunderup*. Fra det første Sted stammer et Lerkar, der daterer Kammeret til Ældre Dyssetid,⁴⁾ fra det andet Sted flere tyknakkede Økser og Mejsler af Flint foruden et lille Lerkar, Skaar af et andet og et Par Flækker ⁵⁾, der viser, at Dyssen maa have været benyttet i Jættestuetid. De øvrige Dysser kan tilhøre saavel Dyssetid som Jættestuetid; det lader sig ikke afgøre.

Til Dyssekamrene slutter sig som hørende til Megalithkulturen de to kendte Jordgrave fra Dyssetid i *Forum, Brøndum Sogn* (Nr. 8) og *Sædding, Guldager Sogn* (Nr. 9), begge undersøgt af Nationalmuseet.⁶⁾ Endelig findes der indenfor Omraadet een Jættestue, i *Mejls*, lige nord for Varde (Nr. 10)⁷⁾;

dette Mindesmærke er for nylig blevet restaureret af Nationalmuseet. Det sidste Punkt, der er afsat paa Kortet (Nr. 11), er en Høj i *Terpling, Aastrup Sogn*, med flere Jordgrave fra Ældre Jættestuetid, under-

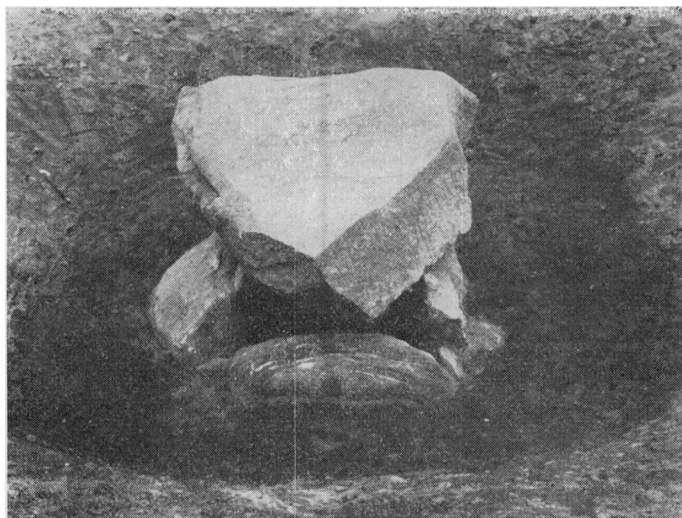

Fig. 6. Dyssen, set fra Syd.

søgt for faa Aar siden af Nationalmuseet; men denne Høj slutter sig geografisk nærmest til den midtjyske Megalithbygd i Brørup, Lindknud og Vorbasse Sogne.

Antallet af kendte Grave indenfor den sydvestjyske Megalithbygd er ikke stort; men der er Sandsynlighed for, at der ligger en Del Dyssekamre, saavel som Jordgrave, rundt om i lave Gravhøje. De Dyssekamre og Jordgrave, hvorm der haves sikre Oplysninger, har nemlig frembudt det Fællestræk at være indesluttet i lave Høje. Saadanne Høje rummer

ellers paa denne Egn næsten altid Grave, tilhørende Enkelgravskulturen, der fra Begyndelsen af Jættestuetiden bredte sig over de sydvestlige og centrale Dele af Jylland; men i enkelte Tilfælde har de altsaa

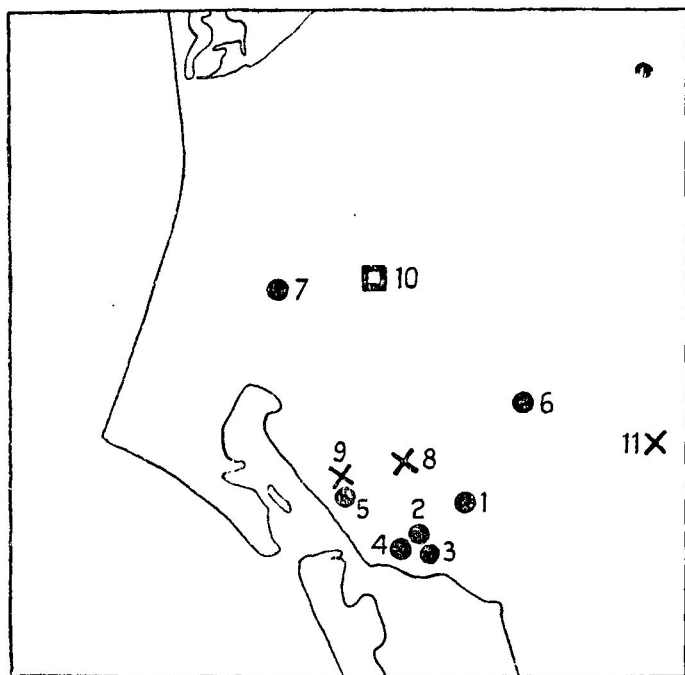

Fig. 7. Megalithkulturens Grave.

● Dyse. X Jordgrav. □ Jættestue. 1 Skads. 2-4 Jerne Sogn. 5 Sønderris. 6 Gunderup. 7 Jegum. 8 Forum. 9 Sædding. 10 Mejls. 11 Terpling.

vist sig at indeholde Megalithgrave. Med Interesse maa man derfor se frem til kommende Aars Undersøgelser af overpløjede Gravhøje paa Esbjerg-Varde Egnen i Haab om at kunne afdække navnlig flere

Dyssekamre, der paa samme Maade som Skads-Dys-
sen vil kunne bevares som Mindesmærker om Syd-
vest-Jyllands Dyssefolk.

NOTER

¹⁾ Højen, der ligger paa Matr. Nr. 9a af Skads, har i Nationalmuseets topografiske Sognebestkrivelse Nr. 54. ²⁾ Therkel Mathiassen: *En vestjydsk Megalithbygd*, Aarb. f. Nord. Oldk. o. Hist. 1936, p. 1 ff. ³⁾ H. K. Kristensen: *En Dysse paa Strandby Kirkevej, Fra Ribe Amt*, 1944, p. 125 ff. ⁴⁾ Nat. Mus. A 95534, se K. Thorvildsen: *Dyssetidens Gravfund i Danmark*, Aarb. f. Nord. Oldk. o. Hist. 1941, p. 44 og Fig. 24. ⁵⁾ Nat. Mus. A 33744—57. ⁶⁾ K. Friis Johansen: *Jordgrave fra Dyssetid*, Aarb. f. Nord. Oldk. o. Hist. 1917, p. 133 ff. ⁷⁾ Afbildet i J. Brøndsted: *Danmarks Oldtid I*, p. 205, Fig. 149.
